

ELEKTRİK ENERJİSİNDE DAĞITIM ÖZELLEŞTİRMELERİ

Elk. Müh. Musa Çeçen
EMO Enerji Çalışma Grubu

4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 2001 yılında uygulamaya girmesi ile birlikte elektrik enerjisi alanının serbestleştirilmesi 2010 yılına kadar gerçekleşen ve 2011 yılında da devam etmesi beklenen dağıtım ve üretim özelleştirmeleri ile küresel sermaye büyük oranda amacına ulaşmış olacaktır.

Gerek 4628 sayılı Yasa'nın hayata geçirilmesi gerekse özelleştirme uygulamalarının hız kazanması, küresel sermayenin ülkemize telinde bulunduğu enerji politikalarının birer sonucudur.

Elektrik dağıtım bölgelerinden birinin özel sektöre devri için 01.10.2010 tarihinde Ankara'daki bir otelde yapılan devir töreninde konuşan Maliye Bakanının, dağıtım ihalelerini "düşük fiyatlı hizmeti hedefleri bu işletmeleri daha iyi, daha verimli yapar ve kamu yararına olur diye özel sektöre devrettikleri" yönünde sözleri yeterince açıklayıcı olmuştur. Aynı bakan ayrıca verdiği örneklerle "İngiltere ve İtalya'da yapılan bu tür özelleştirmelerden sonra elektrik kesintilerinin yüzde 40 azaldığını, yatırım ihtiyacında da yine yüzde 40'lar seviyesinde düşüş meydana geldiğini" belirtmiştir.¹

Aynı törende Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sayın Taner Yıldız ise şu açıklamayı yapmıştır. "Özel sektör tabii ki kar edecek, tabii ki kazancına dikkat edecek. Ama burada bir kamu hizmetinin özel sektör eliyle verilmesi söz konusu. Burada düzenleyici kuruma da çok fazla iş düşüyor. Gerek tarifelerle, gerekse denetlemelerle alakalı, bir nevi kamuoyunun sesi orada yankılanacak. Bu denetlemelerin de çok iyi bir şekilde seyredeceği kanaatindeyim. Kamuoyunun da geçiş dönemini çok iyi takip etmesi lazım."

Devir töreninde kısaca dile getirilen bu tür gerekçelerle elektrik dağıtım şebekeleri birer birer özelleştirilerek özel sektöre devredilmektedir.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı da;

- Varlıkların verimli işletilmesi, maliyetlerin düşürülmesi,

- Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve arz kalitesinin artırılması,
- Kayıp/kaçak ta azaltma sağlanması,
- Yenileme ve genişleme yatırımlarının özel sektör tarafından yapılması,
- Rekabet sonucu sağlanan faydaların tüketicilere yansıtılması,

gerekçelerini özelleştirmenin amaçları olarak sıralamaktadır.²

Özelleştirme uygulamalarını haklı kılmak üzere hükümet üyelerinin yapmış oldukları açıklamalar ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın öne sürdüğü gerekçelerin kısaca da olsa üzerinde durulması ve değerlendirilmesinin, bu konuda oluşturulmaya çalışılan bilgi kirliliğinin önüne geçilmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dağıtım şirketlerinin 2009 yılı verileri ile dağıtım özelleştirmelerinde geline son durumu gösteren Tablo.1 incelendiğinde halen 9 dağıtım bölgesinin özel sektör tarafından işletildiği görülmektedir. Yaklaşık 13,7 milyon abonenin halen özel sektöre ait dağıtım şirketlerinden hizmet aldığı ve bu bölgelerde satışa sunulan elektrik enerjisinin toplam içindeki payının yüzde 39 olduğu görülmektedir.

İlk olarak, dağıtım şirketlerinin 4628 sayılı Yasa'da tanımlanan sorumluluklarını hatırlayarak başlamak doğru olacaktır.

4628 sayılı Yasa'nın Elektrik Piyasası Faaliyetleri başlıklı 2.c maddesi, dağıtım faaliyeti gösterecek tüzel kişiler için şu yükümlülükleri getirmiştir.

"Dağıtım şirketleri, buldukları dağıtım bölgesinde, başka bir tedarikçiden elektrik enerjisi ve/veya kapasite temin edemeyen tüketiciler bulunması halinde, perakende satış lisansı alarak bu tüketicilere perakende satış yapmak ve/veya perakende satış hizmeti vermekle yükümlüdür.

Dağıtım şirketleri, bölgelerinde, başka perakende satış şir-

1 <http://www.gercekgundem.com/?p=317572>

2 <http://www.oib.gov.tr/tedas/tedas.htm>

Grup	Bölge	Dağıtım Şirketi	Dağıtım Şirketlerinin 2009 Yılı Değerleri							
			Toplam Abone Sayısı (adet)	Toplam Abone İçinde Payı (%)	Alınan Elektrik [MWh]	Satılan Elektrik [MWh]	Kayıp ve Kaçak [MWh]	Kayıp ve Kaçak Oranı (%)	Alınan Elektrikteki Pay (%)	Satılan Elektrikteki Pay (%)
A	19	Aydem EDAŞ - (3 Şİ)	1.534.550	4,75	5.834.963	5.275.564	559.399	9,59	3,64	3,89
A	9	Başkent EDAŞ - (7 Şİ)	3.185.405	9,87	12.147.521	11.134.261	1.013.260	8,34	7,57	8,22
A	15	Sakarya EDAŞ - (4 Şİ)	1.346.637	4,17	9.019.889	8.405.333	614.556	6,81	5,62	6,21
A	18	Kayseri ve Civ. Elektrik TAŞ	543.670	1,68	2.329.850	2.167.572	162.278	6,97	1,45	1,60
A	8	Meram EDAŞ - (6 Şİ)	1.582.141	4,90	6.094.727	5.574.133	520.595	8,54	3,80	4,12
A	16	Ösmangazi EDAŞ - (5 Şİ)	1.311.267	4,06	5.159.911	4.846.186	313.725	6,08	3,22	3,58
A	12	Uludağ EDAŞ - (4 Şİ)	2.388.421	7,40	11.704.348	11.049.990	654.357	5,59	7,29	8,16
A	6	Çamlibel EDAŞ - (3 Şİ)	746.002	2,31	2.325.758	2.146.351	179.407	7,71	1,45	1,58
A	4	Çorum EDAŞ - (5 Şİ)	1.017.555	3,15	2.593.648	2.295.105	298.543	11,51	1,62	1,69
B	21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 Şİ)	1.521.182	4,71	4.531.494	4.049.650	481.844	10,63	2,82	2,99
B	2	Vangözü EDAŞ - (4 Şİ)	408.620	1,27	2.927.763	1.300.787	1.626.976	55,57	1,82	0,96
B	5	Fırat EDAŞ - (4 Şİ)	680.237	2,11	2.353.422	2.032.633	320.788	13,63	1,47	1,90
B	1	Dicle EDAŞ - (6 Şİ)	1.100.754	3,41	15.528.559	4.190.977	11.337.581	73,01	9,68	3,09
B	11	Gediz EDAŞ - (2 Şİ)	2.389.838	7,40	13.468.479	12.436.056	1.032.424	7,67	8,39	9,18
B	13	Trakya EDAŞ - (3 Şİ)	792.766	2,46	6.176.916	5.780.809	396.108	6,41	3,85	4,27
B	17	Boğaziçi EDAŞ - (Avrupa Yaka)	3.954.871	12,25	20.410.302	18.434.621	1.975.682	9,68	12,72	13,61
C	7	Toroslar EDAŞ - (6 Şİ)	2.742.119	8,49	15.855.339	14.538.958	1.316.381	8,30	9,88	10,73
C	10	Akdeniz EDAŞ - (3 Şİ)	1.550.026	4,80	6.526.698	5.927.658	599.040	9,18	4,07	4,38
C	14	İstanbul A. Yakası EDAŞ	2.242.140	6,95	9.275.813	8.582.325	693.489	7,48	5,78	6,34
D	3	Aras EDAŞ - (7 Şİ)	747.198	2,31	2.365.847	1.710.481	655.366	27,70	1,47	1,26
E	20	Gökse EDAŞ - (2 Şİ)	497.303	1,54	3.841.110	3.574.915	266.195	6,93	2,39	2,64
TOPLAM			32.282.702	100,00	160.472.357	135.454.363	25.017.994	15,59	100,00	100,00
A	Özel Sektörde (9 Bölge - 38 Şİ)		13.655.648	42,30	57.210.615	52.894.494	4.316.120	7,54	35,65	39,06
B	ÖYK Kararında (7 Bölge - 25 Şİ)		10.848.268	33,60	65.396.936	48.225.533	17.171.403	26,26	40,75	35,60
C	İhale Aşamasında (3 Bölge - 9 Şİ)		6.534.285	20,24	31.657.850	29.048.940	2.608.910	8,24	19,73	21,45
D	Yargı Aşamasında (1 Bölge - 7 Şİ)		747.198	2,31	2.365.847	1.710.481	655.366	27,70	1,47	1,26
E	TEDAŞ'ta Kalan (1 Bölge - 2 Şİ)		497.303	1,54	3.841.110	3.574.915	266.195	6,93	2,39	2,64
TOPLAM			32.282.702	100,00	160.472.357	135.454.363	25.017.994	15,59	100,00	100,00

keti ve/veya şirketleri bulunsa dahi perakende satış lisansı almak suretiyle tüketicilere perakende satış yapabilir ve/veya perakende satış hizmeti verebilir.

Lisanslarında belirtilen bölgelerdeki dağıtım tesislerini işleten ve/veya sahip olan dağıtım şirketleri, bu tesislerin yenileme, ikame ve kapasite artırımı yatırımlarını yapar, dağıtım sistemine bağlı ve/veya bağlanacak olan serbest tüketiciler dahil tüm sistem kullanıcılarına, dağıtım lisanslarının hüküm ve şartları ve dağıtım yönetmeliği hükümleri doğrultusunda ve yönetmelikte belirlenecek süreler içinde eşit taraflar arasında ayırım gözetmeksizin elektrik enerjisi dağıtımını ve bağlantı hizmeti sunar."

Kısaca özetlemek gerekirse dağıtım şirketlerinin öncelikli görevinin, bölgelerindeki sistem kullanıcıları için elektrik enerjisinin dağıtım hizmetini sunması ve ihtiyaç duyulan yatırımları yapması gerekmektedir. Ayrıca bölgelerindeki diğer tedarikçilerden elektrik enerjisi alamayan tüketicilere veya o bölgede başka tedarikçinin olmaması halinde tüm tüketicilere perakende satış yapmaları da söz konusudur.

4628 sayılı Yasa çerçevesinde işletme hakkı devri yapılmış bu şirketlerde neler değişmiş ve kullanıcılar ile tüketiciler bundan nasıl etkilenmiştir? "Özelleştirmenin amaçları" olarak belirtilen gerekçeler nasıl işlemektedir?

Özelleştirme işsizlik, güvencesiz çalışma ve yoksulluk demektir.

İlk olarak verimlilik üzerinde durmak gerekmektedir. Bilimsel açıdan verimliliğin bir işletmenin kamuda mı yoksa özel sektörde mi olduğuna bağlı olmadığı ve daha çok o işletmenin yapılanması ve faaliyetleriyle, kısaca yönetim becerisi ile ilişkili olduğu açıktır. Mal ve hizmet sunumun kamu eliyle yürütüldüğü birçok işletmenin verimlilik konusunda başarılı olduğu bilinmektedir.

Kaldı ki dağıtım şirketleri kamu elindeyken de tüm (sayaç okumadan tutunuz, arıza giderme ve bakım onarıma kadar) hizmetleri, ihale edilmek suretiyle zaten özel şirketler eliyle yaptırılmaktaydı. Yani dolaylı da olsa bir özelleştirme veya bir başka deyişle taşeronlaştırma söz konusuydu. Dağıtım şirketlerinin özel sektöre devrinden sonra da aynı uygulamalar halen özel sektör tarafından yürütülmektedir. Yani değişen bir şey olmamıştır.

Maliye Bakanı'nın 01.10.2010 tarihinde düzenlenen devir töreninde ifade ettiği gibi kesintilerde de yüzde 40 oranında bir azalma olmamıştır. Ulusal ve yerel düzeyde çıkan yazılı basındaki kesinti ilanları ve şikâyet yazıları toplumun bu konudaki düşüncelerini zaten yansıtmaktadır.

Peki, maliyetlerin düşürülmesi konusunda nasıl başarı sağlanmıştı veya sağlanacaktır?

Dağıtım şirketlerinin maliyetlerini belirleyen en önemli bileşenler; işletme ve yatırım giderleridir. Dağıtım şirketi ihtiyaç duyulan yatırımı yap(a)maz ise tüketiciye sunduğu enerjinin kalitesi bozulacak, teknik kaybı artacak ve kendisi de artı kazançtan olacaktır. Özel sektör yaptığı harcamaları tarifeler yoluyla geri alacağı ve yatırım yaparak da kazanç elde edeceği için maliyetlerin düşürülmesi anlamında böyle bir uygulama işine gelmeyecektir. Kaldı ki kamu adına yapılan yatırımları, kamu adına yerinde kontrol eden ve denetleyen bir otorite de ortada yokken...

Maliyetlerin düşürülmesi için diğer harcamadan tasarruf etmesi söz konusu olabilir. Bu da işletme giderlerini en az seviyeye düşürmektir ki, bu yol "daha uygun" bir yol (!) olarak görünmektedir. Burada da iki seçenek bulunmaktadır. Birincisi ihtiyaç duyulan işletme malzemelerinde tasarrufa gitmek ve yeni yatırım yolunu seçmek, ikincisi de işletme giderleri içinde önemli bir oran tutan personel giderlerinden tasarruf etmektir. Özellikle özel sektörün "personel giderlerinden tasarruf etme konusunda ki başarısı" her zaman bilinen bir gerçektir. Uygulamada sözü edilen bu tasarruf örgütlenme hakkı ellerinden alınmış çalışanların, kendisi ve çevresi için hayata tutunma mücadelesi vermek adına güvenersiz işgücü olarak kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla özelleştirmelerin amaçlarından biri olarak "varlıkların verimli işletilmesi, maliyetlerin düşürülmesi" şeklinde bizlere süslü bir cümle olarak sunulan gerekçenin doğru olmadığı görülmektedir.

Kamu Üretim Yatırımlarından Uzaklaştırılınca Arz Güvenliği Yaşandı. Ekonomik Kriz Elektrik Krizine Çare Oldu.

4628 sayılı Yasa'nın işlerlik kazanmasıyla birlikte kamunu üretim yatırımlarından elini çekmiş ancak 2002 yılı ile günümüz arasında geçen sürede özel sektörden beklenen yatırımlar gerçekleşmemiştir. Enerji politikalarının bu ayıbını, 2008 yılının sonunda kendini hissettiren ekonomik kriz kapatmış ve günümüze kadar gelinmiştir.

Dağıtım özelleştirmelerinin sonucu dağıtım şirketlerinin arz güvenliğinin artırılmasına yönelik katkıları ne ölçüde olur bilinmez ancak, siyasi baskılardan ve kadrolaşmadan arındırılmış kamu sektörünün önemli ölçüde katkısı olacağı kesindir. Burada temel sorun tüketimlerin zamanında ve doğru tahakkuk ettirilmesi ile tahakkuka göre tahsilât oranının yükseltilmesidir. Özellikle tahsilât konusunda özel sektör yöneticilerine tanınan yetki, kamu yöneticilerine de verilmiş olsa söz konusu katkının tartışması bile yapılmayacaktır.

Ekonomik ve sosyal olguları göz ardı ederek, Kayıp/Kaçak polisiye tedbirlerle çözü(e)mez

Elektrik enerjisinde kayıp/kaçak konusu yılların sorunu olarak hala önemini korumaktadır. Burada kayıp ve kaçığı ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Kayıp enerjinin giderilmesinde en önemli husus şebekeye yapılan yatırımlarla ilgilidir. Yatırım denildiğinde de akla finansman sorununun gelmektedir.

4628 sayılı Yasa'da öngörülen tarife yapısında düzenleme kurumu tarafından onaylanarak yapılan tüm yatırımlar tarifelere yansıtılmaktadır. Yani finansman sorunu doğal tüketicinin sırtındadır. Burada önemli olan "doğru yatırımı doğru zamanda yeteri kadar" yapmaktır. Kamu adına yapılan bu yatırımlarda, özel dağıtım şirketlerinin kontrol ve denetimden yoksun çalıştıkları herkesin malumu bir gerçektir. Yukarıda da verildiği üzere, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının 01.10.2010 tarihinde düzenlenen ve kamu hizmeti olarak tanımladığı elektrik hizmetlerinin özel sektör eliyle verilmesi için yapılan devir törenindeki açıklamasında kamu hizmeti vurgusunu yapması göz ardı edilmemelidir.

Kaçak enerjinin de iki yönüyle incelenmesi gerekmektedir. Bunlardan biri yürürlükteki mevzuat ta yaşanan sıkıntılar nedeniyle abonelik işlemi yapılmadan elektrik kullanan tüketicilerin durumu, diğeri de aboneli-abonesiz elektrik hırsızlığıdır. Özellikle elektrik hırsızlığında kamu devletin tüm olanaklarını ve gücünü kullanarak bu işin üstesinden gelemediğine göre özel sektör nasıl gelecektir? Özel sektörün elinde bizlerin bilmediği bir başka güç mü vardır? Hayır. Özel sektör de aynı gücü, yani yasal gücü kullanacaktır. Ancak burada üzerinde durulması gereken asıl önemli husus, kaçak elektrik kullanımının yüksek oranda olduğu bölgelerdeki ekonomik koşullar ve sosyal yapıdır. Siyasi otorite tarafından bu konuda olumlu adımlar atılmadan sadece adli güç kullanarak polisiye tedbirlerle bu sorunun çözülmesinin oldukça zor olduğu bilinmektedir.

Dolayısıyla kayıp/kaçak olarak adlandırılan ve özellikle elektrikte kaçak tüketim sorununun çözümü dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesinde değil, iktidarların yani kamunun yönetim iradesinde aranmalıdır.

Tüketici ödüyor, kamu adına yatırım yapan özel sektör kazanıyor.

Dağıtım şirketleri tarafından yapılan yatırımlar, dağıtım şirketlerinin gelir gereksinimleri çerçevesinde düzenleyici kurul tarafından onaylanan tarifelere yansıtılmaktadır. Yapılan tüm yatırımlar, tarifeler yoluyla tüketicilerden (yani bizlerden) tahsil edilen para ile finanse edilmektedir.

Burada önemli olan husus; yapılan yatırımların maliyet açığı

sından, teknik yeterlilik yönünden ve eksiksiz yapıldığının fiziksel olarak denetimlerinin yapıp yapılmadığıdır. Finansmanını tüketicilerin karşıladığı, kamu adına özel sektör eliyle yapılan bu yatırımlar, Kamu İhale Yasası'ndan arındırılmış ve özel sektörün kar hırsına terk edilmiş durumdadır. Tarifelere yansıyan bu bedellerin faturasını da tüketiciler ödemektedir. Maliye Bakanı Sayın Mehmet Şimşek'in örnek olarak verdiği İngiltere ve İtalya'daki gibi yatırım harcamalarında da bırakınız yüzde 40'ları, herhangi bir azalma da olmamıştır. EPDK Başkanı'nın "Tüm dağıtım şirketlerinden projelerini getirmeleri kaydıyla 2010 yılı bütçesinin yüzde 50'sine kadar varan oranda bir ek yatırım yapmalarına imkân verdik. Projelerini getiren şirketlerin bütçelerini Kurul olarak kısa sürede onaylıyoruz ." şeklindeki ifadesinden de anlaşılacağı üzere yatırım bütçeleri azalmamış tam aksine artmıştır. Özelleştirilmiş dağıtım bölgelerindeki dağıtım tesisi yatırımları, kontrol ve denetimden yoksun bir şekilde, beyan esasına dayalı olarak masa başından izlenmektedir.

Bu gerçeklerden hareketle, dağıtım tesisleri için ihtiyaç duyulan yenileme ve genişleme yatırımlarının, kamu adına önemli bir kazanım gibi sunulması özel sektör tarafından yapıldığını gündeme getirmek, bilgi kirliliği ve zihin karışması yaratmaktan başka bir anlam taşımamaktadır.

Elektrikte ucuzluk oldu da tüketiciler inadına pahalı satan tedarikçiye mi gitti?

Dağıtım bölgelerinde alternatif bir dağıtım şebekesinin tesisi fiziki olarak mümkün olmadığı için, bu bölgeler yapısı gereği bölgesel tekel niteliğindedir. Dolayısıyla dağıtım işletmeciliğinde bir rekabet olması zaten söz konusu değildir. Bu nedendir ki dağıtımda olmayan rekabet ile her hangi bir fayda sağlanması da mümkün değildir. Kaldı ki tarife bileşenleri içinde yer alan dağıtım sistemi kullanım tarifesinin

payı, abone grubuna göre yaklaşık % 11-14 arasında değişmektedir. Tüketicieye fatura edilen tarifenin bileşenleri içinde en önemli pay "enerji satış tarifesine" aittir. Bu tarife bileşeninin de dağıtım şirketlerinden çok perakende satış şirketleri ile ilgili olduğu göz önüne alındığında dağıtım şirketlerinden ucuzluk beklemek hayalcilikten öte bir yere varmaz.

Dağıtımın bölgesel tekel olduğu ve "rekabet" şartlarının olmadığı gerçeği ortadayken, dağıtım bölgelerinin (kamu dağıtım şirketleri) özelleştirilmesinin altında "kamu yararı" adına başka amaçlar mı yatmaktadır?

Sonuç olarak, açık olarak ifade edilmese de Türkiye'deki siyasal iktidarlar açısından özelleştirmelerin;

- 1- *İktidar sahibinin küresel sermayeyi de eklenerek siyasal erk'ini devam ettirebilmek için kendine sermaye yaratmak,*
- 2- *İktidar sahibini siyasal erk'ini kaybetmesi halinde ekonomik destek sağlamak üzere kendisine yandaş sermaye yaratmak,*

amacına hizmet ettiği düşünülmektedir.

Enerji alanında yaşanan gelişmeler başta eğitim, sağlık, sosyal güvenlik olmak üzere hayatın her alanında sermaye çıkarlarının halkın çıkarlarına tercih edildiği siyasal hat üzerinden giderek derinleşmektedir.

Milyonların açlık ve yoksulluk sınırında yaşadığı gerçeği, ağırlıklı olarak sermaye-iktidar ilişkisi üzerinden tahkim edilmiş olan medya üzerinden deenformasyon ortamında üzeri örtülmektedir.

Görülebileceği üzere sermaye ve emek çelişkisi giderek derinleşmekte, sömürü düzeni katmerleşmektedir.